

Minnetale over Erling Skaug

Holdt på møte
12. januar 2023

Erling Skaug

Av Kari Greve

Erling Sigvard Skaug ble født 15. desember 1938. Etter sigende – og dette er nærmest uforståelig for oss som kjente ham – skal han ha vært et stille og litt innesluttet barn. Det sies også – og dette kjenner vi igjen – at han hadde et utpreget lyst sinn og et alltid vennlig vesen. Han begynte som barn å tegne og male, og musikkinteressen ble også vekket tidlig. Allerede som 16-åring var han en habil trommeslager i Sixpence Jazzband, senere trommet han videre i Riverboat Jazzband og Stokstad-Jensen Tradband. Etter artium på Ris Gymnas i 1957, ble verneplikten avtjent i Hans Majestet Kongens gardes musikkorps. For en ung, multibegavet mann må det ha vært vanskelig å velge livsvei videre. Han kunne ha satsset på musikken, han kunne ha valgt en akademisk karriere, men det ble kjærligheten til billedkunsten som trakk det lengste strå, og han begynte på grafisk linje på Kunst- og håndverkskolen i 1959. Musikken fulgte ham gjennom hele livet; som trommeslager, fløytespiller, cembalodekoratør, komponist, arrangør og utrettelig organisator av diverse leilighetskonserter og ensembler. Musikken førte ham også sammen med henne som skulle bli hans kone og livsledsager: Karen Marie Ganer – med kallenavnet Rusken.

Erling og Rusken giftet seg i 1965. Erling hadde da avsluttet sin utdanning på Kunst- og håndverksskolen, hadde tatt kunsthistorie grunnfag og hadde begynt utdannelsen som malerikonservator ved Nasjonalgalleriet.

Konservatorutdannelsen foregikk den gangen ved institusjonene, som en slags form for lærlingutdanning, der man arbeidet som assistent og fikk kyndig veiledning av en mer erfaren konservator. At Norge etter hvert skulle få en formalisert institusjonell konservatorutdanning, er det først og fremst Erling som har æren for, men det kommer vi tilbake til.

På Nasjonalgalleriet ble Erling elev hos malerikonservator Leif Plahter; konserveringsfagets ubestridte nestor i Norge. Leif hadde et internasjonalt blikk på konservering og var vesentlig for at konservering i Norge ble hevet fra et rent håndverksfag til det tverrdisiplinære akademiske fag det er i dag. I Leif fant Erling en åndsbror, med sterk interesse for musikk – og da i særdeleshet Bach, et bankende hjerte for billedkunsten, og et kritisk tenkende hode med nesten like utpreget språksans som Erling selv. De to fant hverandre i gjensidig beundring og forble venner livet ut. Leif Plahter og hans kjemikerkone Unn trakk Erling inn i deres forskning på norsk middelalderskulptur og antemensaler, og Erlings første publikasjon fra 1965 i Norsk Oldsaksamlings Årbok omhandler hans arbeid med treskulpturen St. Nicolas fra Eidsborg stavkirke. Siden – i 1974 – skulle de tre sammen publisere et viktig arbeid om Tingelstad-antemensalene: «Gothic painted altar frontals from the church of Tingelstad. Materials, technique, restoration».

I løpet av læretiden ved Nasjonalgalleriet fikk Erling anledning til å hospitere ved anerkjente utenlandske institusjoner, og det ble opphold både ved Institut Royal du Patrimoine Artistique i Brussel, og ved Istituto Centrale del Restauro i Roma.

I 1966 flommet elven Arno over sine bredder, og mudder og vann strømmet inn i alle bygninger i Firenze og forårsaket katastrofale skader. Frivillige fra fjern og nær strømmet til for å delta i redningsarbeidet, og det ble etablert en internasjonal konservatorgruppe for å bidra til konservering og restaurering av de ødelagte kunstverkene. Flere konservatorer fra Norge reiste til Firenze, og Erling var leder for Centro Nordico del Restauro fra 1968 til 1969. Tiden i Firenze ga ham et internasjonalt faglig nettverk som han hadde glede av livet ut. Dessuten fikk han nå rikelig anledning til å studere italienske middelaldermalerier, og hans interesse for punsemerker ble vekket. Denne interessen ble etter hvert konkretisert til et forskningsprosjekt som skulle oppta ham de neste 25 årene og sette sitt preg også på familielivet - ikke minst familiens ferier. Her er det fristende å sitere fra datteren Katrines minneord ved Erlings bisettelse:

Arbeidet var en kjerne i livet, og preget hverdagen. Andre barn vi kjente

hadde foreldre som gikk på arbeid, kom hjem, og holdt fri. Sånn var det ikke i vårt hjem: Arbeidet gjennomsyret alt i vårt hus, og det var preget av både kamper og masse glede.

Begrepet «badeferie» var likeledes et fremmedord. Men det var utrolig så mange lange timer på autobahn, provisoriske campingplasser, mørke kirker og museer vi kunne holde ut, når målet het Firenze. Vi skjønnte at det var håpløst å forklare den Tjøme-ferierende klubben vi møtte på skolen etter sommerferien hva vi egentlig hadde vært med på, men vi skjønnte jo at det var viktig med punsemerkene, disse stumme vennene, at de ble fotografert og katalogisert og diskutert med de høyst snakkesalige vennene syd for alpene. Som sagt, vår barndoms verden var stor.

Etter en tid som assisterende konservator ved Nasjonalgalleriet, ble Erling ansatt som atelierleder ved Norsk Folkemuseum i 1972, en stilling han hadde til 1993. Fra 1993 til 1997 var han seniorkonservator ved Oldsaksamlingen. Gjennom alle disse årene klarte han, ved siden av alt sitt øvrige arbeid, å gjennomføre det store forskningsarbeidet med punsemerkene. I en tid uten digitale bilder, kan vi knapt forestille oss de praktiske problemene forbundet med dette arbeidet, som krevet reiser, klatring på gardintrapper, fototillatelser, for ikke å snakke om alt etterarbeidet for å holde orden og systematikk i dette vell av detaljfotografier. Arbeidet munnet ut i avhandlingen *Punch Marks from Giotto to Fra Angelico. Attribution, chronology and workshop relationships in Tuscan panel painting c.1330-1440*, som ble forsvart for dr.philos.-graden i 1995.

Punsemerker er det vi kan kalle mønsteret - eller stempelornamentikken - i den gullforgylte bakgrunnen, ofte i form av glorier, i italienske middelalder-malerier. Denne ornamentikken, som er stemplet eller punset inn i gullgrunnen, er laget ved hjelp av ulike punsejern, som hver avsetter en unik form; en halvmåne, en sirkel, en stjerne og så videre. Alle kunstnerverksteder hadde sine egne sett med punsejern, som ble benyttet av alle de kunstnere som var tilknyttet samme verksted og arbeidet under samme mester. Avhandlingen belyser 1300-tallets verkstedpraksis og kartlegger alle eksisterende punsemerker i toskansk maleri mellom ca. 1330 og 1440. Analysen av punsemerkene førte blant annet til en rekke nye attribusjoner av kunstverk fra perioden. Erling understreket selv i avhandlingen det vesentlige i at gjenstanden selv kan gi informasjon som ikke kan skaffes fra noen annen kilde.

Avhandlingen *Punch Marks from Giotto to Fra Angelico. Attribution, chronology and workshop relationships in Tuscan panel painting c.1330-*

1440 er blitt standardverket for alle som interesserer seg for italiensk middelaldermaleri.

Ved siden av arbeidet med punsemerkene og arbeidet som atelierleder ved Norsk Folkemuseum, kjempet Erling en utrettelig kamp for å få opprettet en norsk konservatorutdannelse på universitetsnivå. Konserveringsfaget befinner seg i skjæringspunktet mellom kunsthistorie, naturvitenskap og håndverk, og det var dermed et kjedelig faktum at studiet ville kreve betydelige ressurser i form av analyseutstyr og apparatur, samtidig som antallet studenter som kunne tas opp, måtte begrenses på grunn av tilgangen til og bruken av dette utstyret. Det var også et spørsmål om hvordan studentene skulle kunne tilegne seg de nødvendige praktiske ferdigheter innen rammen av et overveiende teoretisk universitetsstudium. De bevilgende myndigheter var mildt sagt skeptiske, og tautrekkingen om konserveringsstudier pågikk i mange år. Både direktør ved Nasjonalgalleriet Knut Berg, riksantikvar Stephan Tschudi-Madsen og atelierleder Leif Plahter bidro til lobbyvirksomheten overfor departementene, men uten Erlings enestående og utrettelige innsats kan det hevdes at dagens konserveringsstudier ved Universitetet i Oslo aldri ville ha sett dagens lys. Han skrev og skrev: Leserinnlegg i dagspressen, brev til statsråder og byråkrater – en ustoppelig og logisk argumenterende korrespondanse over flere tiår. De andre nordiske land hadde for lengst etablert egne konservatorutdannelser; danskene allerede i 1973. I 1997 ble omsider konserveringsstudier opprettet ved Universitetet i Oslo med to linjer: Gjenstandskonservering og malerikonservering. Erling ble landets første professor i konservering og leder for studiet, en stilling han hadde til 2004. I 2004 fikk han en seniorstipendiatstilling, som han hadde til han gikk av med pensjon i 2008. I 2009 var han «visiting professor» ved Harvard Centre for Renaissance Studies i Firenze.

Erlings engasjement ble det siste decenniet først og fremst viet til kampen mot nedleggelsen av Nasjonalgalleriet og byggingen av det nye Munch-museet Lambda i Bjørvika. Hans skarpe penn formulerte en lang rekke innlegg i dagspressen, og engasjementet resulterte også i flere bokutgivelser:

«Munch på Tøyen», redigert sammen med Kamilla Aslaksen på Pax forlag i 2011, «Spillet om Nasjonalgalleriet. En politisk skandale» Pantagruel Forlag 2018, og «Spillet om Munch-museet. Repetisjoner og nye dokumentinnsyn», Silvestris Press 2021.

På nyåret i 2022 ble Erling syk, og etter relativt kort tids sykeleie døde han 7. mars 2022, 83 år gammel.

Erling Skaug var medlem av Videnskapsakademiet fra 1997. Han var æresmedlem av Nordisk Konservatorforbund, Fellow of the International Institute for Conservation, og mottok i 2006 Republikken Italias solidaritetsorden i ridderklassen (*Cavaliere*).

Med Erling Skaug har vi mistet et renessansemenneske blant oss; en multi-begavelse, en talentfull forsker, en dyktig musiker, en skarp penn, en begavet praktiker og håndverker – og fremfor alt en som hadde grepet det store alvoret i det å være et lekende menneske; en ekte homo ludens. Vi lyser fred over Erling Sigvard Skaugs minne.

Bibliografi i utvalg

1967

«St. Nicolas fra Eidsborg stavkirke. Materialer, teknikk og kopiering», i: *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1965*, s. 53 – 66.

1971

«Contributions to Giotto's Workshop», i: *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz XV*, s. 141-160.

«Materialer og teknikk i de tre antemensalene fra Tingelstad Kirke, Hadeland» (med Unn og Leif Plahter), i: *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1970/71*, s. 143 – 160.

1973

Gothic painted Altar Frontals from the Church of Tingelstad. Materials/Technique/Restoration, med Unn og Leif Plahter, Series *Medieval Art in Norway*, Oslo.

1974

«Blyglette (PbO) som malepigment», i: *Meddelelser om konservering* 3/3, s. 82-84.

1975

«The 'St Anthony Abbot' ascribed to Nardo di Cione at Villa I Tatti, Florence», i: *The Burlington Magazine*, CXVII, s. 540-553.

1976

“Notes on the Chronology of Ambrogio Lorenzetti and a new Painting from his Shop”, i: *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, XX, s. 301-322.

“The St Anthony Abbot ascribed to Andrea di Bartolo in the National Gallery, London”, i: *Acta ad Archaeologiam et artium historiam pertinentia*, VI, s. 141-150.

1978

“Neri di Bicci’s ‘Madonna and Child with two Saints and Donor’, Uffizi Gallery, Florence. Materials, technique and restoration.”, i: *Acta ad Archaeologiam et artium historiam pertinentia*, VIII, s. 223-235.

1981

“The ‘Rinuccini Tondo’, an 18th Century Copy or a 14th Century Original?”, i: *A dieci anni dall’alluvione a Firenze. Convegno 2-7 novembre 1976* (red. A.M.Giusti), s. 333-339, 571-575.

“Kildemateriale for middelaldermaleri. Laugsstatuttene for malere og billedskjærere i Paris 1268 og 1391» (med Kirsten B. Flemestad), i: *Universitetets Oldsaksamlings Årbok*, s. 119-143.

«Et sjeldent rutegulv fra 1700-årenes Christiania» (med Dag Feldborg), i: *By og Bygd*, XXVIII (1979-80), s. 80-89.

«The Training of Conservation Personnel in Norway”, *ICOM-CC Working Group “Training in Conservation and restoration”, 6th Triennial Meeting, Ottawa, Preprints 81/22/4*.

1983

NOU 1983:33 Konservering av gjenstander i norske museer, offentlig utredning av utvalg nedsatt av Kirke- og Undervisningsdepartementet, (med K. Jordet, K. Kolsrud, J.-R. Næss, B. Rønnestad, Aa. B. Sjøvold og S. Tschudi-Madsen).

“Punch Marks, what are they worth? Problems of Tuscan Workshop Interrelationships in the mid-14th Century: The Ovile Master and Giovanni da Milano”, i: *CIHA Congress Bologna 1979, La Pittura nel XV e XIV secolo. Il contributo dell’analisi tecnica alla storia dell’Arte*. (red. H. van Os & J. R. J. van Asperen de Boer) Vol 3, s. 253-282.

1984

”Conservation: University study or equivalent? Two training models”,

*ICOM-CC, Working Group "Training in conservation and restoration",
7th Triennial Meeting, Preprints 84/21.*

1985

«ICOM Committee for Conservation: Konservering som profesjon og konservering som ledd i en museumsutdanning», i: *Museumsnytt* 2, s. 5-7
«Tekniske konservatorer – to innlegg om utdanningen av dem», i: *Fortidsvern*, 1, s. 43-44.

1986

«Addenda to Ambrogio Lorenzetti's Shop and a still unsolved Problem», i:
Mitteilungen des Kunsthistorisches Institutes in Florenz, XXX, 3, s. 582-583.

1989

«Contributions to Giovanni Bonsi», i: *Antichità Viva*, 1, s. 11-14.

1992

«Glimt fra kunsthandelen I middelalderen», i: *Kunst og Kultur*, s. 63-64.

1993

«Cenniniana. Notes on Cennino Cennini and his Treatise.», i: *Arte Christiana*
LXXXI, 754, s. 15-22.

1994

Punch Marks from Giotto to Fra Angelico. Attribution, Chronology, and Workshop Relationships in Tuscan Panel Painting c.1330-1440. With particular Consideration to Florence. I-II, Oslo.

1995

«Pre-Eyckian oil Painting in Catalonia: The Abegg Frontal, a Piece in the Puzzle», i: Norwegian Altar Frontals and related Material. Papers from the Conference in Oslo 16-19 December 1989, *Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia*, XI, s. 31-36.

1996

«Tingenes tause tale. Maleteknikk som historisk kilde i italiensk senmiddelaldermaleri», i: *I H.P.L'Oranges fotspor. Forskning ved Det Norske Institutt i Roma* (red. E.Østbye m.fl.), Oslo, s. 250-265.

«Rensdebatter, begrepsbruk og fenomener», i: *Kunst og Kultur* 1, s. 13-28
 «Konserveringsutdannelsen i havn etter 35 år!», i: *Museumsnytt* 1, s. 37-40.

1998

«Towards an integrated Methodology for the Trecento: Contributions to Pietro Nelli's early Phase», i: *Arte Christiana*, LXXXVI, 786, s. 177-184.

1999

«Leif Plahter og norsk malerikonservering», i: *Conservare necesse est. Festskrift til Leif Plahter på hans 70-årsdag*. (red. E. Skaug m.fl.), s. 18-24.
 «Music, painting, and restoration, or the unbearable lightness of humanism», i: *Conservare necesse est. Festskrift til Leif Plahter på hans 70-årsdag*. (red. E. Skaug m.fl.), s. 242-250.

2002

«Punch marks and sgraffito in the Santa Maria Maggiore Madonna: a 12th century pioneer case?», i: *L'immagine antica. La Madonna col bambino di Santa Maria Maggiore* (red. M. Ciatti & C. Frosinini), Firenze, s. 63-68.
 «St. Bridget's Vision of the Nativity and Niccolò di Tommaso's late period», i: *Arte Christiana*, LXXXIX, 804, s. 195-209.

2003

«The Altarpiece for St Bridget's first Chapel at Piazza Farnese in Rome», i: *Kunst og Kultur*, 86 (3), s. 190-202.
 «Two new Paintings by Ambrogio Lorenzetti. Technical Criteria and the Complexity of Chronology», i: *Arte Christiana*, XCI, 814, s. 7-17.
 «Den hellige Birgitta og 'de to kulturer'», i: *Det Norske Vitenskaps-Akademi, Årbok*, s. 242-256.

2004

«Kunstneren og kanoniseringsprosessen», i: *Hjertet heter Vadstena. Den hellige Birgitta* (red.H. Nordahl), Oslo, s. 189-200.
 «Towards a reconstruction of the Santa Maria degli Angeli Altarpiece of 1388: Agnolo Gaddi and Lorenzo Monaco?», i: *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, 48, 1-2, s. 245-257.

2005

“Niccolò di Tommaso of Florence, St Bridget of Sweden’s first Painter”, i: *Acta ad archaeologiam et atrium historiam pertinentia XVIII*, N.S.4, s. 289-321.

“Techniche ed estetica nella pittura del Trecento italiano : l’ «impronta digitale » nei dipinti di Altenburg come supporto nella ricerca storico-artistico”, i: *Da Bernardo Daddi al Beato Angelico a Botticelli. Dipinti fiorentini del Lindenau-Museum di Altenburg* (red. M. Boskovits & D. Parenti), Firenze, s. 17-37.

2006

«A driving Force», i: *Medieval Painting in Northern Europe. Technique, Analysis, Art History. Studies in Commemoration of the 70th Birthday of Unn Plahter*. (red. J. Nadolny m.fl.), London, s. xi-xv.

“The Third Element’. Preliminary Note on Parchment, Canvas and Fibres as structural Components related to the Grounds in Medieval and Renaissance Panel Paintings”, i: *Medieval Painting in Northern Europe. Technique, Analysis, Art History. Studies in Commemoration of the 70th Birthday of Unn Plahter* (red. J. Nadolny m.fl.), London, s. 182-201.

“Notes on the punched Decoration in Lorenzo Monaco’s Panel Paintings”, i: *Lorenzo Monaco. A Bridge from Giotto’s Heritage to the Renaissance* (red. A. Tartuferi & D. Parenti), Firenze, s. 53-58.

“The Nobili Chapel in Santa Maria degli Angeli”, i: *Lorenzo Monaco. A Bridge from Giotto’s Heritage to the Renaissance* (red. A. Tartuferi & D. Parenti), Firenze, s. 106-111.

2007

“Farbe und ornamentaler Dekor von Heiligenscheinen in Florenz und Siena im Duecento und Trecento: Visuelle Ästhetik als Bedeutungstrager?», i: *Zeremoniell und Raum in der frühen italienischen Malerei* (red. S. Weppelmann), Peterburg, s. 40-51.

2008

“Eine Einführung in das Leben und die Kunst Cennino Cennini”, i: *Fantasie und Handwerk. Cennino Cennini und die Tradition der toskanischen Malerei von Giotto bis Lorenzo Monaco* (red. W.D. Loehr & S. Weppelmann), München, s. 44-55.

“Siena, e non la Lombardia. Giovanni da Milano tra il 1346 e il 1363», i:

Giovanni da Milano. Capolavori del gotico fra Lombardia e Toscana (red. D. Parenti), Firenze, s. 101-113.

«Not just Panel and Ground», i: *Preparation for Painting. The Artist's Choice and its Consequences* (red. J. H. Townsend m.fl.), London, s. 22-29.

“Painters, Punchers, Gilders or Goldbeaters? A critical Survey Report of Discussions in recent Literature about early Italian Painting”, i: *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 71/4, s. 571-582.

“Bernardo Daddi's Chronology and Workshop Structure, as defined by Technical Criteria”, i: *Da Giotto a Botticelli. Pittura fiorentino tra Gotico e Rinascimento. Atti del Convegno Internazionale, Firenze, Università degli Studi e Museo di San Marco, 20-21 Maggio 2005* (red. F. Pasut & J. Tripps), Firenze, s. 79-96.

2009

“Did Francesco di Michele, alias the Master of San Martino a Mensola, start out in Giovanni Bonsi's workshop?”, i: *Arte Cristiana*, s. 403-408.

2010

“More Cenniniana: Technical Notes on the Origin and Purpose of ‘Il Libro dell’Arte’”, i: *Arte Cristiana*, s. 81-88.

2011

Munch på Tøyen (red. Erling Skaug og Kamilla Aslaksen), Oslo, 123 s.

2013

Giotto and the Flood of Florence in 1333. A Study in Catastrophism, Guild Organisation and Art Technology, Firenze 2013, 111 s.

2018

Spillet om Nasjonalgalleriet. En politisk skandale, Oslo, 138 s.

2021

Spillet om Munch-museet. Repetisjoner og nye dokumentinnsyn, Oslo, 120 s.